

VARIA

– KÖNYVISMERTETÉSEK –

BURAI-KOVÁCS János (szerk.): *A kereskedelmi választottbíróság évkönyve 2018*
Budapest, HVG-Orac, 2019. 508 oldal

Burai-Kovács Jánosnak, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (a továbbiakban: MKIK) mellett működő Állandó Választottbíróság (a továbbiakban: Kereskedelmi Választottbíróság) elnökének szerkesztésében, 2019 nyarán jelent meg a kötet, melynek gerincét 32 szerzőtől származó, a választottbíráskodással kapcsolatos 29, részben már máshol korábban közzétett, részben új, 16 magyar, 13 angol és 1 francia nyelvű tanulmány képezi. A szerzők és a tanulmányok száma közötti eltérés egyrészt abból ered, hogy két szerző egy-egy magyar és angol nyelvű tanulmányt is jegyez, másrészt három olyan tanulmány is található a könyvben, amely társszerzők műve. A magyar mellett angol fordításban is olvasható Varga Istvánnak Kereskedelmi Választottbíróság új Eljárési Szabályzatáról írt tanulmánya. Ezen kívül magyarul és angolul is közli a kötet a Választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény (a továbbiakban: új Vbtv.) szövegét, a Kereskedelmi Választottbíróság Eljárési Szabályzatát (a továbbiakban: E. Sz.), továbbá a Kereskedelmi Választottbíróság Titkárságának munkatársa, Kassayné Ince Borbála által összeállított, a Kereskedelmi Választottbíróság Elnöksége által elfogadott Tájékoztatót, amely segítséget nyújt a választottbíráknak a választottbírási eljárásnak az új eljárási szabályok szerinti lefolytatásához. Az új Vbtv. a Kereskedelmi Választottbíróság elnökének feladatává tette a választottbírási tanácsok által meghozott ítéletek és permegszüntető végzések anonimizált közzétételét a Kereskedelmi Választottbíróság honlapján. A kötet válogatást tartalmaz a 2018. év első hat hónapjában meghozott határozatokból.

Az új törvényi szabályozás, az integrált Kereskedelmi Választottbíróság létrehozása, és az Elnökség által elfogadott új Eljárési Szabályzat [a továbbiakban: ESz] hatálybalépése új fejezetet nyitott a magyar választottbíráskodás történetében. Burai-Kovács János, aki két tanulmányt is jegyez, a kötet előszavában, utalva az intézményes Választottbíróság 70 év előtti megalakulására, születésnapjára összeállításként is tekinti az évkönyvet, amely mutatja a szerzők elkötelezettségét a választottbíráskodás XXI. századi alkalmazása mellett. Ez az elkötelezettség mutatkozik meg abban, hogy a tanulmányok szerzői gyakran kritizálják az új szabályozás hibáit és hiányosságait, amelyeket az új Vbtv. 2018. évi módosításával sem sikerült maradéktalanul kiküszöbölni. Ezekből a kritikákból is következtetni lehet arra, amire Varga István az új ESz-t bemutató tanulmányában is utal, hogy az új Vbtv. megalkotása során a jogalkotó nem

vette figyelembe a választottbíráskodást, és a választottbíróági eljárásjogot ismerő és elméletben és gyakorlatban is művelő szakmai kör véleményét és észrevételeit. Ezeket a hiányosságokat igyekezett a 2018. február 1-jén hatályba lépett ESz a maga eszközeivel a lehetőség szerint kiküszöbölni, anticipálva egy jövőben tökéletesített törvényi szabályozást.

A tanulmányok között a választottbíráskodás történetével, az új Vbtv. és az új ESz által felvetett különböző elméleti és gyakorlati kérdésekkel, a választottbírók felelősségével, a beruházásvédelmi választottbíráskodás aktuális problémáival, és a választottbíráskodás egyes nemzetközi magánjogi vonatkozásaival foglalkozó írások találhatók. Tekintettel arra, hogy az összes tanulmány akárcsak vázlatos bemutatása meghaladná az ismertetés kereteit, csupán az írások egy részének néhány meghatározó eszmefuttatását emeljük ki részletesebben, remélve, hogy felkeltjük az olvasó érdeklődését a kötet iránt.

Az egyetlen, történeti kérdéseket tárgyaló tanulmány Kecskés Lászlónak a Választottbírók korábbi elnökének a magyarországi választottbíráskodás Szent Istvántól Mohácsig terjedő korszakát bemutató, a kötetet bevezető írása. A recenzensnek az az érzése, hogy tanulmány, amely egyébként egy korábban megjelent tanulmány első része,¹ nem illeszkedik szervesen a hatályos joggal és a joggyakorlattal foglalkozó könyvbe. Kecskés László, aki kétségkívül a választottbíráskodás történetének, elméletének és gyakorlatának egyik legavatottabb magyar szakértője, egy a választottbíráskodásról szóló kötetben méltán szerepel a szerzők között. Az utóbbi években számos, a választottbíráskodás aktuális kérdéseivel foglalkozó tanulmányt tett közzé. Példaként említjük meg az új Vbtv.-t kritizáló írását, amely ebben a kötetben is közölhető lett volna.²

A második csoportba tartoznak a kötet gerincét alkotó, az új Vbtv.-t és az új ESz-t ismertető, az azok által felvetett elméleti és gyakorlati kérdésekkel különböző nézőpontokból foglalkozó tanulmányok. Ezek sorát Sárközy Tamásnak a Kereskedelmi Választottbírók Elnöksége MKIK által delegált egyik tagjának tanulmánya nyitja, mely a választottbírók státuszkérdéseivel foglalkozik. Ez az írás is másodközlés. A szerző még a Vbtv. hatálybalépése előtt, 2017. november végén a MKIK mellett működő Választottbírók Összbírói Értekezletén elhangzott előadását foglalta írásba, amely először közvetlenül az új Vbtv. hatálybalépése után, a Jogtudományi Közönyben jelent meg.³ Ez az oka annak, hogy olyan kérdéseket is felvet, amelyek a kötet megjelenésekor már aktualitásukat veszítették. A szerző az új Vbtv. megalkotása indokainak felsorolását követően a Kereskedelmi Választottbírók hatáskörébe tartozó ügyek körét tekinti át. Kifogásolja, hogy az új szabályozás elzárja az Agrárkamara tagjait attól, hogy ügyeiket más választottbírók elé vigyék, a Sport Állandó Választottbírók elkülönült műkö-

¹ KECSKÉS László: A választottbíráskodás magyarországi gyökerei I. In: KECSKÉS László – LUKÁCS Józsefné (szerk.): *Választottbírók Könyve*. Budapest, HVG-Orac, 2012. 99–103.

² KECSKÉS László: A választottbíráskodás problémái Magyarországon a 2017. évi LX. törvény elfogadása utáni helyzetben. *Európai Jog*, 2017/ 5. 1–11.

³ SÁRKÖZY Tamás: A választottbíráskodás státuszkérdéseiről az új választottbírói törvény alapján. *Jogtudományi Közöny*, 2018/1. 39–45.

désével ugyanakkor egyetért, utalva arra, hogy a kialakult gyakorlat értelmében a sport-szövetségek és tagjaik közötti kereskedelmi jogvitákban választhatnak a Kereskedelmi és a Sport Állandó Választottbíróság között. A Kereskedelmi Választottbíróság jogállásáról értekezve kifejti, hogy az MKIK által működtetett Állandó Választottbíróság a Kamara sajátos része, ezért indokolt a gazdasági kamarákról szóló törvénynek az új Vbtv. 68 §-a általi módosítása, mely a régi Vbtv. által alkalmazott és bevett elnevezés (MKIK mellett működő Állandó Választottbíróság) helyett a Kamara által működtetett Választottbíróságról rendelkezik. Javasolja annak megfontolását, hogy a Kereskedelmi Választottbíróságnak a MKIK a Ptk. 3:32 §-a alapján belső jogi személyiséget biztosítson. A továbbiakban áttekintést nyújt a Kereskedelmi Választottbíróság szervezetéről, mely alapvetően eltér a korábitól, és a választottbírói önkormányzást lényegében tanácsadó-véleményező szerepre szorítja. Végül a választottbírói jogállással foglalkozik, kitérve a választottbírák és a felek közötti, valamint a felek és az állandó választottbíróság közötti jogviszonyokra. A választottbírók és a felek közötti jogviszonyok az ítélet érvénytelenítésével összefüggésben kiemelkedő jelentőségűek, mert az érvénytelenítést követő eljárásban új tanács jár el, az ítélettel megszűnt választottbírói eljárás díjmentes, az érvénytelenített ítéletet hozó tanácsot díj nem illeti meg. Az ebből eredő problémák megoldására javasolja, hogy az új eljárásban a választottbírók honoráriumát az Állandó Választottbíróság fedezze, esetlegesen, ha indokolt, kártérítési igénnyel fellepve az érvénytelenített ítéletet hozó választottbírók ellen. A tanulmány végül a választottbírói ajánlási listával foglalkozik, kiemelve, hogy az új Vbtv. által előírt 70 éves korhatár bevezetése jogpolitikai szempontból elhibázott, ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a felek ne jelölhetnének választottbíróknak 70 év feletti nem listás személyeket.

Bodzási Balázs tanulmányából kiemelésre kívánczik az eljárásújítással foglalkozó rész. Az eljárásújítást az új Vbtv. vezette be, fogadtatása szakmai körökben túlnyomórészt negatív volt. A szerző védelmébe veszi ezt az új jogintézményt és amellet érvel, hogy az eljárásújítással kapcsolatban kifejtett aggodalmak alaptalanok, az nem okoz jogbizonytalanságot és nem veszélyezteti a magyar ítéletek külföldi végrehajthatóságát. A Kereskedelmi Választottbíróság ezeket az érveket nem tartotta meggyőzőnek, az ESz által ajánlott mintaklauzula kizárja az eljárásújítás lehetőségét. Nem győzték meg ezek az érvek Szecskay András sem, aki egy alapos tanulmányban indokolja meg, hogy miért elhibázott az eljárásújítás bevezetése. Ez az új jogintézmény szerinte a svájci polgári perrendtartás (ZPO) „Revision” elnevezésű jogintézményével nem állítható párhuzamba, mert a ZPO 396–399 §§-ban szabályozott Revision csak akkor kerül alkalmazásra, ha a felek a svájci nemzetközi magánjogi törvény alkalmazása helyett a ZPO alkalmazását kötik ki, és az eljárásújításról való döntés az állami bíróságok jogosítványa. Az új Vbtv. ezzel szemben az eljárásújítás megengedhetőségéről való döntést a megtámadott ítéletet hozó választottbíróság kezébe adja, melynek végzése ellen nincs jogorvoslat. Bár elsősorban az új Vbtv.-nek a választottbírói ítéletek érvénytelenítésére vonatkozó rendelkezéseit elemzi, emellett azonban az eljárásújítás kérdését is érinti Boóc Ádám tanulmánya, aki sem pro, sem kontra nem foglal állást, de utal arra, hogy a magyarhoz hasonló szabályozást tartalmaz az osztrák jog, amely azonban a perújítási okokat érvénytelenítési okokként ismeri el, és ezért az erről való döntést az állami bíróság hatáskörébe utalja.

Érdekes kérdést feszeget Kisfaludi András tanulmánya, amely a társasági jogvitákra vonatkozó választottbírószági kikötésekről szól, azonban ennek bevezetőjeként a választottbíráskodás, mint alternatív vitarendezési mód kiköthetőségének törvényi alapjáról, pontosabban ennek hiányáról értekeznek. Az igazságszolgáltatás az Alaptörvény 25. cikke szerint a bíróságok feladata. Az Alaptörvény 25. cikk (7) bekezdése utal arra, hogy törvény egyes jogvitákban más szervek eljárását is lehetővé teheti. Az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) 7. cikk (2) bekezdése 1993. november 1-től gazdálkodó szervezetek közötti szerződéses jogvitákra lehetővé tette a választottbírószág előtti vitarendezést. Ezt a rendelkezést az 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: régi Vbtv.) hatálybalépésével egyidejűleg úgy módosították, hogy míg mind a régi Ptk., mind pedig a régi Vbtv. azonosan szabályozta a választottbírószági út igénybe vételének feltételeit,⁴ addig az új Ptk. mellőzi a választottbírószági út alternatív alkalmazásának feltételeit meghatározó szabályt, mert elegendő volt az új Ptk. hatálybalépésekor még meglévő régi Vbtv.-beli szabályozás. Az új Vbtv.-ben ilyen, a választottbírószág elé vihető ügyek körét egyértelműen meghatározó szabály nincs. Kisfaludi megkísérli ezt a kört levezetni az új Vbtv.-nek a választottbírószági szerződést meghatározó rendelkezéséből, ez azonban erre szerinte nem alkalmas, mert teljesen parttalanul (szerződéses és szerződésen kívüli jogviszonyból keletkező jogvitákra) teszi lehetővé a kikötést. A kötet más szerzőinél – így például Lukács Józsefné tanulmányában – ugyanakkor felbukkan az a gondolat, hogy a választottbírószág kikötésére kereskedelmi jogviszonyokban van lehetőség. Ez az értelmezés az új Vbtv. 3. § (1) bekezdésébe foglalt értelmező rendelkezések 1. és 7. pontjából vezeti le, hogy mely ügyekben köthető ki választottbíráskodás.⁵ Negatív határolja körül az új Vbtv. a választottbírószág elé vihető ügyek körét, amikor kizárja ebből a körből a fogyasztói szerződésből eredő jogvitákat, valamint a Pp. által szabályozott különleges eljárásokban és a közigazgatási perrendtartásról szóló törvény hatálya alá tartozó eljárásokban elintézendő ügyeket. Bár nem indokolatlan az a kritika, mely szerint a kereskedelmi jogvitáknak az új Vbtv.-beli meghatározása homályos, bizonytalan és tautologikus,⁶ segítségül hívható és támpontul szolgálhat a kereskedelmi ügyek körének meghatározására az UNCITRAL mintatörvény⁷ (a továbbiakban: MAL) 1. cikkéhez fűzött lábjegyzet⁸ és az ahhoz tartozó magyarázat. A MAL magyarázatainak a törvénnyel

⁴ Legalább a felek egyike gazdasági tevékenységgel élethivatásszerűen foglalkozó személy, a jogvita e tevékenységével kapcsolatos és a felek a per tárgyáról szabadon rendelkezhetnek.

⁵ E törvény alkalmazásában 1. választottbíráskodás: kereskedelmi jogviszonyokban felmerült jogvitáknak állami bírósági peres eljárás helyett a felek által választott eljárásban való eldöntése, akár eseti, akár állandó választottbírószági intézmény folytatja le az eljárást. 7. kereskedelmi kifejezés alatt minden kereskedelmi vagy gazdasági szerződéses és szerződésen kívüli jogviszonyt érteni kell.

⁶ KECSKÉS (2017) i. m. 5.

⁷ Model Law on International Arbitration https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf

⁸ The term „commercial” should be given a wide interpretation so as to cover matters arising from all relationships of a commercial nature, whether contractual or not. Relationships of a commercial nature include, but are not limited to, the following transactions: any trade transaction for the supply or exchange of goods or services; distribution agreement; commercial representation or agency; factoring;

kapcsolatosan felmerülő értelmezési kérdésekben történő figyelembevételére a Vbtv. 1–3. §§-hoz fűzött indokolás is utal, függetlenül attól, hogy ez kötelezőnek vagy csak ajánlottnak tekintendő-e.

Az eljárás gyorsítását szolgáló rendelkezéseket tekinti át Faludi Zoltán és Lukács Enikő, kiemelve az ESz eljárás modernizálást és hatékonyságát elősegítő új eszközeit, különös tekintettel a korábban nálunk nem alkalmazott előkészítő egyeztetésre. Az új szervezet- és intézményrendszer bemutatása mellett eljárási kérdések állnak Erdős Éva tanulmányának fókuszában is. Az eljárásjogi és anyagi jogi megoldások közötti szerves kapcsolatra mutat rá Wallacher Lajos írása, aki azokat az eseteket tekinti át, amelyekben az új Vbtv. a választottbírói eljáráshoz kapcsolódóan hallgatásával teret ad a joghézagok anyagi magánjogi eszközökkel történő kitöltésére. Összegzésként felhívja a figyelmet arra, hogy az anyagi jogra történő hallgatolagos utalás mögött általános rendező elv nem fedezhető fel, mert klasszikus eljárásjogi témák is ebbe a körbe esnek, emellett viszont a felek és a választottbíró közötti jogviszony egyes részletkérdései, amelyek inkább anyagi jogi rendezést kívánnának, több esetben eljárásjogi szabályozás tárgyát képezik.

A választottbírói szerződés betarthatatlanságának egyik esetével foglalkozik Boronkay Miklós tanulmánya és Okányi Zsolt írása, amelyek még az új Vbtv. hatálybalépése előtti, a felszámolás alatt lévő társaságok által kötött választottbírói szerződések betarthatatlanságára vonatkozó bírói gyakorlatot elemzik, éles kritikával illetve a Szegedi Ítéltábla Gf.I.30.014/2012 számú végzését, amelyet a Kúria elvi bírói döntésként EBH 2014. G.4. sz. alatt tett közzé. Ez a döntés általános érvényesítés és egyértelműen betarthatatlannak minősítette a felszámolás alá került társaságok választottbírói szerződéseit. Az utóbbi tanulmány utal arra is, hogy az új törvény hatálybalépésével, a beavatkozás lehetőségének megteremtésével okafogyottá vált a korábbi gyakorlat a hitelezők érdekeinek védelmére történő hivatkozással történő fenntartása is.

A választottbírók felelősségével kapcsolatos kérdéseket vizsgálják Szakál Róbert és László András Dániel tanulmányai. Kitér a felelősség kérdésre továbbá Philippe Cavalieros is, aki a kötet egyetlen francia nyelvű tanulmányának szerzője. Szakál Róbert tanulmányának kiinduló pontja az új Eljárási Szabályzat 50. §-ába foglalt felelősségkorlátozás. Ennek értelmében a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, a Választottbírói Tanács, annak szervei, és az alkalmazásában álló személyek, a választottbírói tanács, valamint annak tagjai kártérítési, helytállási kötelezettséggel kizárt minden, a választottbírói eljárással kapcsolatban felmerült cselekményért vagy mulasztásért, kivéve a szándékos vagy súlyos gondatlanságból eredő károkozásért való felelősséget. A szerző megállapítja, hogy míg a korábbi ESz 56. §-ába foglalt teljes felelősségkizárás a régi és az új Ptk. szabályai szerint is semmisnek minősült, addig az új szabályozás összhangban áll a jelenlegi bírói gyakorlattal. Különösen érdekesek a szerzőnek a választottbírói ítélet érvénytelenítése esetén történő helytállással

leasing; construction of works; consulting; engineering; licensing; investment; financing; banking; insurance; exploitation agreement or concession; joint venture and other forms of industrial or business cooperation; carriage of goods or passengers by air, sea, rail or road.

kapcsolatos gondolatai. Az új Vbtv. 57. § (2) bek. szerinti „érvénytelenített ítélettel megszűnt” eljárás díjmentessége helyett a törvényhozó a rendelkezés olyan módosítását irányozta elő, mely szerint a választottbírói ítélet érvénytelenítése esetén az érvénytelenítést követően folytatódó eljárásban a felek a választottbírói tanácsot megillető díj, valamint adminisztrációs költségek megfizetésére nem kötelezhetők. A Vbtv. 62. § (1) bek. e. pontjának tervezett módosításával a Kereskedelmi Választottbírói Tanács elnökségének hatáskörébe kerül az érvénytelenítést követő eljárás díjának mértékével és az érvénytelenítés esetén az eljárás tanács vagy tanácsok díjazásával kapcsolatos valamennyi részletszabálynak az ESz-ban történő megállapítása. A tervezett módosítás értelmében az ESz rendelkezik elkülönített tartalékalap képzéséről a felek által meg nem térítendő díjak és költségek fedezése céljából, és az elnökség hatáskörébe utalja az alap terhére a fizetések teljesítéséről szóló döntést.⁹ Egy további módosítás fogja rendezni a választottbírói tanács, a választottbírók vagy a Választottbírói Tanács kártérítési kötelezettségéért való mögöttes helytállási kötelezettséget, valamint a tartalékalap kimerülése esetére vonatkozó helytállási kötelezettséget. Az előbbi a Kereskedelmi Választottbírói Tanácsot működtető jogi személyekre, az utóbbit az MKIK-ra telepíti.

Három tanulmány nem a kereskedelmi, hanem a beruházásvédelmi választottbíráskodás körébe tartozó kérdéseket boncolgat. Katona János és Kende Tamás írása az Európai Unió Bírósága (EUB) Achmea ítélete¹⁰ utáni helyzetet elemzi. Az Achmea ügyben az EUB úgy döntött, hogy az EU tagállamok közötti kétoldalú beruházásvédelmi egyezményekben szereplő választottbírói vitarendezési rendelkezés, amely egy tagállami befektető számára biztosítja, hogy egy másik tagállammal szemben nemzetközi választottbírói eljárást indíthasson, nem egyeztethető össze az uniós joggal. Míg az korábban a beruházásvédelmi választottbírói hatáskörét nem befolyásolta, hogy az adott beruházásvédelmi szerződésben részes államok az EU tagjaivá váltak, az ítéletet követően ez a helyzet megváltozott. Ha a választottbíráskodás helye EU tagállamokban van, valós kockázat, hogy az Achmea döntésre figyelemmel a választottbírói hatáskörének hiányát állapítja meg. Nyitva maradt az a kérdés, hogy ez az ítélet az Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (a továbbiakban: ICSID) és az Energia Charta (a továbbiakban: ECT) keretében eljáró választottbírói hatóságokra mennyiben van hatással.

Az angol nyelvű tanulmányok között ugyancsak az Achmea döntés utáni helyzetet vizsgálja Martonyi János írása, amely a szerzőnek a MKIK és az Igazságügyi Minisztérium által a New-Yorki Konvenció megalkotásának 60. évfordulója alkalmából 2018 novemberében rendezett konferencián tartott előadásán alapul. Martonyi beszámol a nemzetközi választottbírói hatóságoknak az ítéletet követő reakcióiról és a Bizottság álláspontjáról, valamint a tagállamok közötti a kétoldalú beruházásvédelmi egyezmények (a továbbiakban: BIT) megszüntetésének tárgyában kötendő egyezményről folytatott tárgyalásokról, és az ezt megelőzően a tagállamok által elfogadott nyilatkozatról, melynek értelmében a tagállamok között létrejött BIT-ekbe foglalt választottbírói klauzulák az EU jogba ütköznek, és ezért semmisék.

⁹ Ezek a módosítások a 2019. évi LXVI. törvénnyel 2019 július 10-i hatállyal megtörténtek.

¹⁰ C-248/16. Slovak Republic. v. Achmea [ECLI:EU:C:2018:158].

Szintén a beruházásvédelmi választottbíráskodás körébe tartozik Rátky Miklós és Tóth Máté angol nyelvű tanulmánya, amely azt vizsgálja, hogy az új Vbtv. alapján folyó kereskedelmi választottbíráskodás nem kedvezőbb vitarendezés-e az energetikai befektetők számára, mint az ECT-n vagy a BIT-en alapuló, befektető-védelmi választottbíráskodás. A szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy azoktól a ritka esetektől eltekintve, amikor az energiaipari beruházó kárát tisztán a fogadó állam jogalkotása okozta, a Kereskedelmi Választottbíráóság hatáskörének kikötése előnyösebb lehet a beruházónak, mint a gyakran túlértékelt nemzetközi beruházásvédelmi választottbíráskodás igénybevétele.

A magyar választottbírási reform hátterét világítja meg és az új szabályozás részletkérdéseibe is beavatja a magyarul nem tudó olvasót Boronkay Miklós angolul írt tanulmánya.

Nemzetközi magánjogi, a választottbíráóságok által alkalmazandó anyagi jog meghatározásával kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdéseket vizsgálunk Király Miklós és Erdős István angol nyelvű tanulmányai. Előbbi a jogválasztással, annak módjaival és korlátaival, utóbbi pedig a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog meghatározásának kérdéseivel foglalkozik.

Speciális gyakorlati kérdést, magyarországi eljárásban a választottbírási tanács által hozott ideiglenes intézkedés Egyesült Államokbeli végrehajthatóságát elemzi egy angol nyelvű hipotetikus esettanulmány Mary E. Bartkusnak, a Huges Hubbard & Reed LLP ügyvédjének tollából. A tanulmány egy az ELTE-n 2019 januárjában elhangzott konferencia-előadás szerkesztett változata.

A tisztességes és pártatlan eljárás garanciáinak rövid vázlatát nyújtja Nocht Tibor angol nyelven közzétett tanulmánya, aki a nemzetközi választottbíráskodás alapvető elveinek és a tisztességes eljárás garanciáinak áttekintését követően kitér az új magyar szabályozás releváns rendelkezéseire is.

A New Yorki Konvencióval kapcsolatosan két angol nyelvű tanulmányt található a kötetben. Nemessányi Zoltán írását a 2018-ban 60 éves Konvenció magyarországi alkalmazása kérdéseinek szentelte. Ugyancsak az évfordulóra emlékezve méltatja az egyezményt Anna Joubin-Bret, az UNCITRAL titkára, akinek írása az MKIK és az Igazságügyi Minisztérium által szervezett, fent említett konferencián tartott előadásának szerkesztett változata.

Nem lenne teljes a kép, ha nem tennénk említést Nagy Péter és Lauterbach Orsolya angol nyelvű írásairól. Az előbbi a MAL és az UNCITRAL Rules,¹¹ valamint az IBA Rules és Guidelines¹² magyarországi hatásáról értekezik, utóbbi pedig, amely szintén egy a 2018. novemberi MKIK-IM konferencián elhangzott előadáson alapul, az új Vbtv.-t és annak 2018 végéig bekövetkezett módosításait tekinti át.

¹¹ <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-revised/arb-rules-revised-2010-e.pdf>

¹² Guidelines on conflicts of Interest in International Arbitration (2014); Guidelines on Party Representation in International Arbitration (2013); Rules on Taking of Evidence in International Arbitration (2010); Guidelines for drafting International Arbitration Clauses (2010) https://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx

Mint az Burai Kovács János előszavából kitűnik, a gyűjteményes mű szerkesztőjének szeme előtt kettős cél lebegett. Az évkönyvvel egyrészt tisztelni óhajtott a választottbíráskodás magyarországi hagyományai előtt, másrészt színvonalas tanulmányokkal kívánta köszönteni az idén hetven esztendő, tavaly szervezetében megújított intézményes Választottbíróságot. Az évkönyv elnevezés arra enged következtetni, hogy a kötetnek a következő években folytatása lesz, mely minden, a választottbíráskodás iránt érdeklődő olvasó érdeklődésére számot tarthat.

BURIÁN László

KOLTAY András: *Az új média és a szólásszabadság – A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása*

Budapest, Wolters Kluwer, 2019. 325 oldal, ISBN 978 963 295 879 8

Talán már mindenki ismeri azt a kissé közhelyesé vált kifejezést, hogy a média napról napra változik. Ez azonban semmit sem vesz el az állítás valóságtartalmából, hiszen akár kutatóként, akár átlagos szemlélődőként fordulunk a média világa felé, nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy gyökeres átalakuláson megy át a nyilvánosság, a tömeg-tájékoztatás vagy akár a sajtó. Ezen jelenségek hatására létrejövő új médiakörnyezetet, vagyis az új média megjelenése közvetetten és közvetlenül is hatással van a szólásszabadság mai felfogására. Erről a változásról írt könyvet Koltay András „Az új média és a szólásszabadság” címmel, mely idén jelent meg a Wolters Kluwer Kiadó Médiatudományi sorozatának részeként. A mű Koltay András „New Media and Freedom of Expression” címmel idén megjelent angol nyelvű monográfiájának fordítása.

A kötet átfogó képet ad a demokratikus nyilvánosságot és a szólásszabadságot érintő legújabb fejleményekről, valamint arról, hogy merre is haladhat tovább a médiaszabályozás jövője. A több mint háromszáz oldalas kötet a szólás és sajtószabadság alapvetései, és a médiaszabályozás hagyományos természetének bemutatása után külön fejezetben mutatja be általános jelleggel a kapuőröket és azok szabályozási környezetét, majd részletesen szól az internetszolgáltatókról, a keresőmotorokról, a social media platformokról, valamint tárgyalásra kerülnek a kommentek utáni felelősséggel kapcsolatos kérdések is. A szerző az internetes kapuőrökre vonatkozó szabályozások jövőbeni lehetőségeinek felvázolásával zárja a művet, melynek magyar fordítása kibővül egy speciálisan a hazai jogrendszerrel foglalkozó kiegészítéssel is.

A kötet időzítése mondhatni tökéletes, hiszen egy olyan kor hajnalán vagyunk, amikor kifejezetten időszerű a nyilvánosság alapjainak újragondolása. Vitathatatlan, hogy a nyilvánosság legújabb fóruma az internet lett. Máshogyan jutunk információhoz, máshogyan tájékozódunk, megváltoztak a hír- és tartalomfogyasztási szokásaink, sőt maga a megtekinteni kívánt tartalom is jelentős mértékben átalakult. Az élet szinte minden területén hatalmas változást hozott ez az újfajta „digitális forradalom”. Ezen változások előidézői, katalizátorai és „felügyelői” azon globális tech-vállalatok, melyek termékeit nap mint nap több milliárd ember használja világszerte. A Google, a Facebook, a Twitter vagy az Amazon befolyása ma már vetekszik a legnagyobb média-vállalatokéval. Ők azok, akik az online tartalomfogyasztás túlnyomó részét generálják. Ők azok, akik meghatározzák, hogy az átlagos internethasználó mit és hogyan lát és érhet el. Másképpen mondvá ezek azok a vállalatok, amelyeken keresztül használjuk az internetet, és amelyeken keresztül eljut hozzánk az információ, vagyis ők azok akik a felhasználó és a tartalom-előállító között közvetítenek, ők azok a kapuőrök, akik az átlagfelhasználó számára a tartalomhozáférés szinte kizárólagos letéteményesei.

A kapuőrök befolyása és jelentősége vitathatatlanul megnőtt, míg a korábbi kapuőrök (mint a nyomda, újságárus, műsorszolgáltató) folyamatosan vesztenek népszerűs-

ségükből és befolyásukból. Az internetes kommunikációban nemcsak a tartalom-elő-állítók, hanem a közvetítőszolgáltatók is különösen meghatározó jelentőséggel bírnak, kontrolljuk ugyanis kiterjed arra, hogy ki, hogyan, és mit mondhat vagy közvetíthet a nyilvánosság számára, még ha ezeket nem is közvetlen irányítással, hanem algoritmusokon keresztül is teszik. Az algoritmusok voltaképpen automatizált parancssorok, melyek meghatározott kritériumok alapján szűrik, rendezik, sorolják be a tartalmakat, sőt adott esetben a tartalmak elérhetetlenné tétele is ilyen automatizált rendszer alapján történik. Ahogyan arra Koltay is rámutat, a fő kérdés az algoritmusok tevékenységét érintő felelősségben rejlik, pontosabban abban, hogy az algoritmusok cselekedetei milyen mértékben minősülhetnek a gép, vagy az adott kódot író személy (végső soron a kapuőr) beszédének, ha pedig annak tekintjük, akkor milyen mértékben illeti meg őt a szólásszabadság joga döntési meghozatala során. Érdekfeszítő kérdéseket vet fel, hogy vajon a kapuőröknek és az algoritmusoknak meddig terjed a szólásszabadsága, vagyis tilthatnak-e (vagy legalábbis hátrébb sorolhatnak-e) bizonyos véleményeket, mondván ezzel csak az Első Alkotmánykiegészítés által biztosított jogait gyakorolják, vagy hogy a keresőmotorok találati listája lehet-e önmagában vélemény. Bár a listát egy automatizált rendszer alkotja, a sorrend létrehozása során azonban döntéseket kell hoznia, melyek egy előre, emberek által megadott szempontrendszer alapján születnek, másképpen mondva a keresési találatok végső soron manipulált eredmények. Koltay András szerint a keresőmotorok ezzel egyértelműen szerkesztőkkel válnak. A keresési eredményeket külső szempontok alapján befolyásolják, és így az általuk sokszor hivatkozott passzív szereppel ellentétben egyértelműen tevékeny, aktív szereplők, akik jelentős befolyást gyakorolnak az internetes nyilvánosságra.

Az eddigiek alapján is nyilvánvalóvá vált, hogy a technológiának sokkal nagyobb szerepe lett a média terén, mint korábban volt. Ez teszi aktuálissá Koltay András kötetét is, amely tökéletes arányban érzékelteti a múlt és a jelen médiakörnyezetének összefüggéseit, akár hasonlóságuk, akár különbségük kerül éppen a górcső alá. A kötet első részében bemutatásra kerül, hogy az évtizedek, évszázadok során hogyan alakult ki és változott a szólásszabadságról való gondolkodásunk, valamint a hozzá kapcsolódó szabályozás. Az új média szólásszabadsággal kapcsolatos kérdéseiről ugyanis lehetetlen anélkül beszélnünk, hogy górcső alá vennénk, milyen elvek mentén született meg a jelenlegi médiaszabályozási környezet. Ezt követően pedig nyilvánvalóvá válik, hogy bár sok tekintetben nem akkorák a különbségek a „rég” és az „új” média által felmerülő problémák között, mégis számos olyan új jelenséggel találkozunk, amelyek vagy tovább mélyítik az eddigi dilemmákat (pl. cenzúra kérdése, pluralizmus, állami beavatkozás mértéke) vagy teljesen új nehézségeket szülnek.

Ilyen új megközelítést igénylő jelenségnek tekinthetjük az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő social media oldalakat is, amelyek mára a nyilvánosság egyik alapvető lehetőségeivé váltak. A legtöbb internetező számára kiindulási pontként szolgálnak, nem csupán az ismerősök, vagy követett oldalak tartalmait böngészik, hanem rajtuk keresztül érnek el más internetes tartalmakat is, legyenek azok videók, újságcikkek, hosszabb értekezések, vagy politikai állásfoglalások. Kapuőr-szerepük és jelentőségük megkérdőjelezhetetlen, napjainkban pedig már a demokratikus nyilvánossággal kapcsolatos felelősségük is egyre inkább kezd előtérbe kerülni. A szerző is rámutat, hogy a social media platformok gyökeresen alakítják át a tájékozódás és a véleményközlés ko-

rábban ismert módjait. Amellett, hogy új véleménynyilvánítási formákat hoznak létre, (pl. megosztás, like-olás, retweetelés, emojik használata) el is téríthetik a felhasználók tájékozódási formáit az ún. buborék, vagy „napi én” létrehozásával. Különösen érdekes Koltay azon meglátása, mely szerint a tömeges online véleményközlés nem csupán pozitív hatással lehet a szólásszabadságra, hanem hátrányként is értékelhető. Példaként említi ezen a téren a közösségi oldalak újságírásra gyakorolt kedvezőtlen hatásait, a bűncselekmények nyilvános elkövetésére – élő közvetítésekkel – való ösztönző jellegét vagy a hamis hírek és a félretájékoztatás jelenségének elterjedését.

A hasonló online platformok szabályozásával kapcsolatban azonban furcsa kettősség uralkodik. Egyrésztől eddig szinte minden korábbi javaslat, amely az internetes kommunikáció valamilyen formában történő szabályozására tett volna kísérletet, heves ellenállásba ütközött, és végül a tiltakozások következményeként még megszületése előtt elbukott. Az internet szabadságát féltők minél kevesebb beleszólást szeretnének adni az állam kezébe az online kommunikáció felügyeletét illetően, és elzárkóznak minden olyan lehetőségtől, amely bármilyen formában vagy módon csorbítaná a szabadságjogokat.

Másrésztől viszont egyre hangosabbak azok a hangok, amelyek megalégték az online platformok hegemoniáját, és valamiféle állami szabályozást sürgetnek. Szerintük az a fajta önszabályozásra épülő modell, amelyet a platformok eddig alkalmaztak, nyilvánvalóan elbukott, és sorozatosan kerülnek napvilágra olyan információk, amelyek ezt támasztják alá. A különböző adatvédelmi visszaélések, erőszakos tartalmakkal kapcsolatos botrányok, a gyűlöletbeszédet vagy terrorista cselekményeket közvetítő oldalakkal szembeni sikertelen fellépés miatt már kutatók, politikusok, egyszerű választópolgárok is egyre hangosabban követelik a közösségi oldalak és a közvetítőszolgáltatók szigorúbb állami szabályozását.

Nagyon nehéz megtalálni a kellő egyensúlyt a két „versengő” érdek között. Ha elfogadjuk azt az alapvetést, hogy az internet egy szabályozatlan, szabad platform, akkor ebből a nézőpontból minden szabályozásra tett kísérlet bizonyos szabadságaink elvesztését jelentené. Ahogyan Koltay is fogalmaz, az internetes infrastruktúra szabályozása szólásszabadság-korlátozásnak minősülhet, még ha nem is közvetlenül azt próbálja szabályozni, hogy mit lehet és mit nem lehet kimondani.

Jelenleg úgy tűnik, hogy nem csupán a jogalkotók, hanem maguk a platformok is a szabályozás irányába tendálnak, más kérdés, hogy milyen indíttatásból. Ha félretesszük a szólásszabadság eszméivel kicsit sem összeegyeztethető antidemokratikus motivációkat, melyek korlátozni szeretnék az állampolgárok internetes szabadságát, akkor azt mondhatjuk, hogy a legtöbb komolyan vehető szabályozási kezdeményezés azért jött létre, hogy az internetet egy biztonságosabb, jobb helyé tegyék akár a kiskorúak, akár a felnőtt állampolgárok számára. Bár feltételezhető, hogy a platformok sem gondolkodnak másképpen, a szabályozás felé fordulásuk elsődleges indítéka vélhetően mégis inkább gazdasági jellegű, hiszen sokkal költséghatékonyabb egy általános szabályrendszernek megfelelni, mint minden országban külön-külön betartani az eltérő jogszabályokat. Ez persze felveti azt a korántsem könnyen megválaszolható kérdést, hogy mégis milyen elvek mentén, és milyen felhatalmazottság alapján történhet ez a szabályozás.

Koltay művében a jövőbeni európai szabályozásnak négy lehetséges modelljét vizsgálja fel. Szerinte az első lehetőség az amerikai modell átvétele, amely az állam szólásszabadságba való indokolatlan beavatkozása ellen nyújt védelmet, a sokszínűség kérdé-

sét pedig a platformokra bizza. A második modell egyfajta gyengébb társszabályozás, melynek megteremtésére voltaképp jelenleg törekszik az Európai Unió, a platformok által elfogadott különböző önkéntes vállalások betartásával. A harmadik lehetséges verzió az állami szabályozás erősítése lenne, mely egyfajta erősebb társszabályozás formájában lehetővé tenné a médiaszabályozás bizonyos eszközeinek alkalmazását, azonban igényelné egy külső, független felülvizsgálati fórum létrehozását, akár hatóság akár valamilyen más testület működtetésével. Utolsó lehetséges megoldási modellként Koltay a magánszabályozás teljes tilalmát nevezi meg, mely voltaképpen a platformokat kötelezné egyfajta semlegességre, és megtiltaná a magáncenzúra alkalmazását, mindemellett azonban nehézkessé tenné az esetleges jogsértő tartalmak eltávolításával kapcsolatos kérdések megválaszolását.

Bármelyik modell is valósul meg a jövőben, önmagában egyik sem képes tökéletesen megválaszolni az összes felmerülő problémát. Koltay András kötetének fő üzenete nem is ebben keresendő, hanem abban, hogy bárhogyan is alakul a későbbi szabályozás (vagy éppen annak hiánya), a szólásszabadság jogáról alkotott képünk alapvetően átalakul. Ahogyan a szerző fogalmaz: „akármilyen kötelezettségeket ír is elő a jövőben a social media platformok számára az állami vagy a közös európai jog, az állam és a platformok kényszerű egymásrautaltságban léteznek: a platformok részben kikényszerített részben önként vállalt jogalkalmazása pedig zárójelbe teszi a szólásszabadság tényleges jogi doktrínáit és szűkíti az alkalmazási körüket.”

A nemzetállamoknak ma már nem privilégiuma a szólásszabadság határainak megállapítása és azok felügyelete, ezt ugyanis már globális szereplők teszik, akik saját szólásszabadság-kódexüket terjesztik ki a világ minden pontjára. Nem lehet többé őket kizárni a szólásszabadság doktrínáinak meghatározását övező diskurzusokból, hiszen ahogyan Koltay is fogalmaz, a szólásszabadság jogának meghatározói (az államok) és alkalmazói (a platformok) egymásra vannak utalva, és bár mindkét fél szeretné megtartani saját „kizárólagos jogosultságait” a nyilvánosság alapvető kérdéseivel kapcsolatban, az ideális megoldás érdekében mindkét félnek engednie kell idővel. Természetesen sok minden változhat még, és még nagyon sok kérdés vár megválaszolásra ebben a témában, egy dolgot már most teljes bizonyossággal kijelenthetünk: Koltay szavaival élve „a szólásszabadság joga abban a formájában ahogyan megismertük, alapvető változásokon megy keresztül”.

Ez a mű esszenciális gondolata, mely tökéletesen rávilágít arra, hogy az új média megjelenése és térhódítása milyen fundamentális új értelmezéseket igényel, és amely a kötet alcímének megfelelően arra készítet bennünket, hogy újragondoljuk a nyilvánosság alkotmányos alapjairól kialakított véleményünket. Különösen üdvözlendő, hogy a kötet eredeti, angol nyelvű megjelenésének köszönhetően nem csupán a hazai közönség számára szolgálhat kiindulópontként, hanem a nemzetközi diskurzus részévé válva igen széles körben válik megismerhetővé a mű minden érdeklődő számára. Ebből következően pedig a kötet remélhetőleg további előremutató tudományos eredmények alapját képezi majd a jövőben.